

Bir Küresel Türk Edebiyatı Var mıdır?*

Yunus BALCI**

Öz: Özellikle 1980'den sonra bütün dünyada bir moda kavram haline gelen *küreselleşmenin* pek çok kere anlaşıldığı gibi salt bir ekonomik ve siyasal hareket olmadığı ortadadır. Temel hareket noktası ekonomi olmakla birlikte ister istemez buna bağlı olarak sosyal alanların hemen hepsini etkileyen bir süreç olmuştur. Dolayısıyla bu sosyal olgular bütününe kavramak için pek çok akademisyen ve düşün adamının ve hatta siyasetçi ve ekonomistin bu olgu üzerine görüş beyan ettiği; boyutlarına, etkilerine; olumlu ve olumsuz taraflarına ışık tutmaya çalıştığı görülmektedir. Özellikle teknolojinin gelişmesinin, iletişimin nitelik ve niceliğinin yükselmesinin; enerji ve hammadde kaynaklarına daha çabuk ulaşma isteğinin; uzak pazarlara ürün satabilme endişesinin, bilgisayar ve internet kültürünün bunda etkili olduğu görülmüştür. Diğer taraftan bazı ülkelerde yükselen refah seviyesine ulaşma çabalarının, daha iyi bir hayat arama ya da savaş ve terör nedenleriyle ortaya çıkan göç dalgasının da küresel bir hareket yarattığı ortadadır. Bu çok yönlü olgular bütününe oluşturduğu hareketlilikten, insan yaşamının ve düşünce biçiminin bir yansıması olan kültür ve edebiyatın da etkilenmesi gayet normaldir. Bu yazıda yukarıdaki yaklaşımlar çerçevesinde ortaya çıkan *küreselleşme* ve edebiyat ilişkisi noktasından bir küresel Türk edebiyatının söz konusu olup olmadığı tartışmaya açılacaktır. Bugün Londra, Paris, Berlin, Los Angeles vb. gibi dünya şehirlerinde değişik etnik kökenlere sahip yazarlar yaşamakta ve eserlerini başta İngilizce olmak üzere, Fransızca ve Almanca gibi dillerde yine dünya okuyucusuna ulaştırabilmektedirler. Ve tabii özellikle Almanya başta olmak üzere Avrupa'nın değişik ülkelerinde Türk kökenli yazarlar, bir kısmı Türkçe ve fakat çoğunluğu buldukları ülke dilleriyle edebiyat ürünleri vermektedirler. Bunların birçoğu Türk kültür ve yaşantısına ait öğeleri ve buldukları ülkelerde yaşadıkları sorunları işlemekle, bir nevi küresel edebiyata katkı da vermektedirler. Diğer taraftan Arap coğrafyasına ve oradan Orta Asya'ya kadar uzanan bir kültür alanına etki edebilme imkanına sahip Türk edebiyatının

¹ Bu yazı, 2017-2018 yılları arasında İngiltere'de, Exeter Üniversitesi'nde TÜBİTAK desteğiyle hazırladığım *1980 Sonrası Türk Edebiyatına Küreselleşme Açısından Bakmak* isimli projenin bir kısmından türetilmiş ve bir bölümü 20-22 Ekim 2022'de Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi'nde düzenlenen 14. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'nda sunulmuştur. Her iki kaynak da basılmamıştır.

** **Prof.Dr.**, Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Denizli/TÜRKİYE. ybalci@pau.edu.tr; <http://orcid.org/0000-0002-8613-6528>.

Geliş Tarihi / Received: 11 Eylül 2023 / 11 September 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 30 Ekim 2023 / 30 October 2023

bu coğrafyalarda küresel etki yaratabilme kabiliyeti söz konusudur. Özellikle Orta Asya Türk cumhuriyetleriyle kültürel alanlardaki yakınlıklar da düşünüldüğünde bir küresel Türk edebiyatının imkân dâhilindeymiş gibi görüldüğü söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Küreselleşme, Türk Edebiyatı, Küresel Türk Edebiyatı*

Is there a Global Turkish Literature?

Abstract: It has been seen that globalization, which has become a fashionable concept all over the world especially after 1980, is not just an economic and political movement as it has been understood many times. Although the basic starting point is the economy, it has inevitably been a process that affects almost all social areas. Therefore, it is seen that many academics, thinkers, even politicians, and economists have expressed their views on this social phenomenon and shed light on its positive and negative aspects in order to understand the whole of its dimensions and effects.

In particular, the development of technology, the increase in the quality and quantity of communication; the desire to reach energy and raw material resources more quickly; It has been seen that the concern of selling products to distant markets, computer and internet culture are effective in this. On the other hand, it is clear that the efforts to reach the rising level of prosperity in some countries, the search for a better life or the migration wave that emerged due to war and terrorism also created a global movement. It is quite normal that culture and literature, which are a reflection of human life and way of thinking, are also affected by the mobility created by these multifaceted phenomena. In this paper, it will be discussed whether there is a global Turkish literature from the point of view of the relationship between globalization and literature, which emerged within the framework of the above approaches. Today, writers of different ethnic origins live in world cities such as London, Paris, Berlin, and Los Angeles, and they are able to deliver their works to world readers in languages such as English, French and German. And of course, writers of Turkish origin in different countries of Europe, especially in Germany, produce literary works, some of them in Turkish, but mostly in the languages of the countries they live in. Many of them also contribute to a kind of global literature by processing the elements of Turkish culture and life and the problems they experience in the countries they live in. On the other hand, Turkish literature, which has the opportunity to influence the Arab

geography and a cultural area extending from there to Central Asia, has the ability to create a global impact in these geographies. It can be said that a global Turkish literature seems to be possible, especially considering the closeness in cultural fields with the Central Asian Turkic republics. All these issues will be discussed within the framework of globalization and the concepts and problems around it.

Keywords: *Globalization, Turkish Literature, Global Turkish Literature*

Giriş:Küreselleşmenin Kelime ve Kavram Dünyası

Küreselleşme her ne kadar bir kavram olarak 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış olsa da bir olgu olarak ele alındığında oldukça gerilere gitmek mümkün. Ancak bu noktada ne tarz olguların *küreselleşme* bağlamında ele alınacağı tartışma konusu olmaya başlamaktadır. Şüphesiz ki günümüz teknolojisinin, gelişkin iletişim ağlarının bu olgunun bir fenomen haline gelmesinde katkısı büyüktür ancak; jet motorlarının ortaya çıkmasında rüzgâr güllerinin veya su türbinlerinin katkısı gibi bugünkü kuşatılmaz bir genişliğe varmış olan global dalgalanmaların arkasında da tarihin derinliklerindeki sosyal, ekonomik, dini, coğrafi vs. nedenler bulunmaktadır.

1980 sonrası bütün dünyada gözle görülür bir şekilde yaşanan dönüşümleri ifade eden *küreselleşme* kavramı, genelde siyasal bir olgunun izdüşümü gibi görünse de sosyolojik, ekonomik, kültürel, çevresel gibi pek çok alanlar dizisinin bütününde izlenebilir bir olgu halini almıştır.

Sözcük itibariyle *küreselleşme* yani batı dillerindeki kullanımıyla *globalizasyon*, soğuk savaş döneminde kendisini göstermeye başlamış, başlangıçta bir nevi üçüncü dünya ülkelerinin liberalleşme çabası şeklinde ortaya çıkmıştır. Latince *globus* kökünden “küre şeklinde olan” anlamlarına gelen sözcük *spesifik* ya da *lokal* kelimelerinin tersine *evrensel* olan anlamında bir sıfat olarak kullanılmıştır. Gittikçe politik dil içerisinde yerel ve milli olanın karşısında bir nevi yeni bir özgürlük biçimi anlamlarını almaya başlamıştır (İsrael, 2004: 3). Paul Hirst, Grahame Thomson ve Simon Bromley’in ifadesiyle *kü-*

reselleşme bugün sosyal bilimlerde bir moda kavram, yönetici elit için bir temel özdeyiş ve her düzlemdeki politikacılar ve gazeteciler için bir slogan haline gelmiş ve milli sınırları, milli kültürleri, milli ekonomileri küresel sistemin, hayatın bir parçasına dönüştürmüştür (Hirst vd, 2009: 1-2). Özellikle 1980 sonrasında daha önceleri ortaya çıkmış olmasına rağmen bir fenomen kavram halinde beliren *küreselleşme*, sosyolog Anthony Giddens'a göre giderek artan bir şekilde tek bir dünya içinde yaşadığımız, öyle ki bireylerin, grupların ve ulusların birbirine bağımlı hale geldiği olgusuna (Giddens, 1990: 63-78) bağlı olarak coğrafi sınırları anlamsızlaştıran; siyaset ve ekonomiden teknoloji-iletişim, kültüre kadar pek çok alanda hareket noktası haline gelmiştir. 1990 sonrasında ise sosyal teorilerin ve sosyo-kültürel değişmelerin merkez teması durumdaki modernite ve postmoderniteyi anlamlandırmanın bir anahtarı kabul edilir olmuştur (Featherstone vd., 1995: 1-4). Özellikle insanların, paranın ve ticari eşyanın çok hızlı ve yoğun bir şekilde yer değiştirmeye başlamasının (Lang, 2006: 900) yanı sıra düşünsel, sanatsal ve kültürel unsurların da sınır tanımaksızın dolaşması (Sartorius, 2010: 7-8) yerelle uzak mesafeler arasındaki ilişkinin daralmasıyla ulus-devletlerin sınırlarını aşan bir üst bölgeselliğin (Peckham, 2016: 255) ortaya çıkmasının bir olgu halini alması, *küreselleşme* kavramını ön plana çıkarmıştır. Bugün bilgi teknolojilerinin ve iletişim imkânlarının geldiği nokta; dünyanın başka yerlerinde olup bitenleri anında görebilme, uzaklık tanımaksızın her yerdeki insanla iletişime geçebilme, dikkatleri küresel sahneye yöneltmiştir. Bir kavram olarak 20. yüzyılın başlarından itibaren kullanılıyor olsa da *küreselleşme* kavramı günümüzdeki yaygınlığına özellikle 1980 sonrasında kavuşmuştur. Bilhassa iletişim ve bilgi teknolojilerinin sosyal hayatı bütün dünyada birbirine yakınlaştırması, bütün dünyayı tek bir pazar haline getirme çabaları bunda etkili olmuştur. Bugün *küreselleşme* gerek her türlü yazılı literatürde ve gerek her türlü sözel platformda uluslararası iletişimin iç içe geçmişliğini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu durum doğal olarak pek çok tartışmayı da

beraberinde getirmiştir. Bütün bunların ayrıntılarına girmeden şöyle bir özetlemeye gidilebilir:

Yukarıda da belirtildiği üzere *küreselleşmenin* değişik alanlara göre yorumlandığı; farklı bakış açılarının söz konusu olduğu açıktır. Mesela konuya *dönüşümcü* bir çerçeveden bakan David Held ve Anthony McGrew'le; konuya *şüpheli* yaklaşan Paul Hirst ve Grahame Thompson; *küreselleşmeyi uzamsal* bir olgu olarak açıklayan Peter Dicken ve Saskia Sassen; *küreselleşmeye olumlu bir olgu* olarak bakan Thomas Friedman ve Martin Wolf, *reformist* Joseph Stiglitz; *radikal* Naomi Klein, George Manbiot; *kültürel etkileri* bakımından değerlendiren Arjun Appadurai ve daha pek çok önemli isim *küreselleşmenin* tanımlanması, anlaşılması meselesine katkıda bulunmuşlardır. Fakat bütün bunları toparlayıcı mahiyette bir yaklaşımla ele alıp yorumlayan ve maddeleştiren isim Timothy Brennan'dır. Brennan, "*From Development to Globalization: Postcolonial Studies and Globalization Theory*" isimli makalesinde tam bir *küreselleşme* teorisi yapma gayreti içerisine girer. *Küreselleşme* etrafındaki tanımlama ve tartışmalardan hareketle bunun beş noktadan ele alınabileceğine dikkat çeker ve bunları politik, ekonomik, jeopolitik, yeni bir kolonileştirme yöntemi ve *küreselleşmenin* tümüyle reddi noktalarından dikkatlere sunmaya çalışır. Özellikle son maddede iddia edildiği gibi ulus devletlerin sonunun gelmediği aksine bir değer olarak kendilerini fazlasıyla korumaya devam ettiklerini dile getirir (Brennan, 2006: 120-138).

1. Küreselleşme ve Edebiyat

Küreselleşmenin edebiyatla veya edebiyatın *küreselleşmeyle* ilişkisi konusunda doğal olarak son yıllarda oldukça fazla yayın söz konusudur. Fakat bunun özellikle batı merkezli yayınlar olduğuna dikkat çektikten sonra bu konuda en bilinen bir isimle konuyu özetleyebiliriz. Bu bağlamda Suman Gupta'nın *Globalization and Literature [Küreselleşme ve Edebiyat]* (Gupta, 2009) kitabı, kendinden söz ettiren önemli çalışma olarak dikkat çekmektedir.

Gupta, bu kitabında *küreselleşme* üzerine çalışmalarla, edebiyat ve edebiyat üzerine çalışmalar arasındaki ilişki hakkında oldukça dikkate değer bir yaklaşım getirmekte; *küreselleşmenin* edebî metinlerde de tematikleştiği iddiasından hareketle küresel teoriler ve edebi teoriler arasındaki etkileşmeyi tartışmakta ve özellikle de *küreselleşmenin* edebi metnin ortaya çıkışı ve sunumu sürecindeki etkisini incelemektedir. Suman Gupta, edebiyatın, *küreselleşme* süreçlerini anlamada gereken gelişmeleri kaydetmesine karşın, *küreselleşme* çalışmaları ile edebî çalışmalar arasında bir eklemlenme sorunu olduğunu belirtmekte ve pek çok bağlı konuyu tartışmaya açmaktadır. Konuyu uzatmadan denilebilir ki bu etkileme sonucunda küresel edebiyatla birlikte kanonik edebiyat, ulusal edebiyatlar yeniden sorgulanmaya başlanmış; postkolonyalizm, postmodernizm, transnasyonalizm, çok kültürlülük gibi temel konuların yanında cinsiyet, kadın, tarih, kültür, inanç, çeviri, göç, göçmenlik, azınlık hakları gibi alt konular uluslararası, kültürler arası düzlemde ön plana çıkmıştır. Doğal olarak akademik çevrelerde karşılaştırmalı edebiyat araştırmaları artmış; değişik ülkelerden bir araya gelen yazarların ortak çalışmaları dikkat çeker olmuş ve hatta küresel bir edebiyat teorisi yapılmaya başlanmıştır. Yine konuya Goethe'nin Welt Literature/ Dünya Edebiyatı kavramı bağlamında bir son koymak adına şunu da eklemek lazımdır. Bütün bu küresel edebiyat ilişkileri ağına, işin ekonomik ve siyasal boyutu ayrı tutularak “Yeni Dünya Edebiyatı” deme eğilimi de ortaya çıkmaya başlamıştır. Elke Sturm-Trigonakis, “*Contemporary German-Based Hybrid Texts as A New World Literature (Yeni Bir Dünya Edebiyatı Olarak Çağdaş Alman Temelli Melez Metinler)*”, isimli makalesinde çağımız edebiyatının özellikle dil, şekil ve konular bakımından hibrit özellikler kazanmaya başladığını dolayısıyla bunun da “Yeni Dünya Edebiyatı” ismiyle isimlendirilmesi gerektiğini dile getirir (Sturm-Trigonakis, 2014: 177). Görüldüğü üzere konu Goethe'nin düşündüğünün çok ötesine geçerek salt edebiyat açısından oldukça karmaşık bir düzeye varmıştır.

Netice itibarıyla nedensel ve yapısal ilkelerle; olumlu ve olumsuz yaklaşımlarla birlikte düşünüldüğünde küresel

ekonominin bir malzemesi olarak küresel edebiyat; küresel siyasetin bir malzemesi olarak küresel edebiyat; küresel gelişkin sanal ağların bir malzemesi olarak küresel edebiyat ve küresel edebiyatla gelen küresel edebi formlar, konular ve temler olmak üzere dört temel nokta, küresel edebiyat için önem arz etmektedir.

2.Küreselleşme ve Türk Edebiyatı

1980 sonrası bütün dünyada olduğu gibi Türk kültür, sosyal, siyasal hayatında da önemli bir dönüm noktasını ifade eder. Her ne kadar, askeri bir darbenin ve bunun siyasal, sosyal yansımalarının ifadesi olarak kullanılmış olsa da bu tarihten itibaren sosyal, siyasal ve kültürel hayatımızdaki köklü değişimler hep bu nokta esas alınarak tanımlanır olmuştur. Bu durum edebiyatımız üzerinde de inkâr edilmez bir değişimin başlangıcı kabul edilir. 1980 öncesinin politik söylem yüklü dil ve içeriğine sahip edebiyatı bu tarihten itibaren önemli bir değişim sürecine girer. Ancak genel çerçevede *küreselleşme* bağlamındaki hareketlere dikkat çekerek 1980 sonrası Türk edebiyatına doğru gelirken bir nokta da aşikâr bir şekilde ortaya çıkmaktadır. 1980 sonrası tabiri sadece Türk siyasal, sosyal ve kültür hayatı için değil; bütün dünya için bir dönüm noktası olduğu gibi *küreselleşmenin* de son aşamasının başlangıcı kabul edilir. 1980 öncesinin iki kutup arasında gidip gelen siyasal hayatı, duvarların yıkılmasıyla bu tarihten itibaren tek kutuplaşmaya başlayan dünyanın gidişatına bağlı olarak şekil değiştirir; liberal bir yaklaşım biçimi siyasetten ekonomiye her alanda kendisini gösterir. “Özal Dönemi” olarak adlandırılan bu süreçte, başta ekonomi olmak üzere liberal politikalar hemen her alanda Türkiye’yi bütün dünyada esmeye başlayan küresel sirkülasyonun içine çeker. Fakat burada tek kutup, artık Amerika-Avrupa merkezidir.

Şüphesiz ki edebiyat sosyal değişimlerin aynası ve bu değişimlerin içinde yaşayan yazarın yansımasıdır. 1980 sonrası Türk edebiyatı da bütün dünyada yaşanan değişimlerden Türkiye’nin etkilenmesine bağlı olarak şekillenen ve yeni bir mecraya doğru girmeye başlayan bir edebiyat olmuştur. 1980

sonrası olgusunun Türkiye’de bir askeri darbe ile başlatılmış olması siyasal hayatta olduğu gibi edebiyat hayatında da keskin dönüşümlere yol açmıştır. En basitinden 1980 öncesinin oldukça politik olan dil ve içeriği bu dönemde yerini daha ılımlı bir dile ve apolitik bir içeriğe bırakır. Ancak 1940 sonrası Türk edebiyatında da ortaya çıkan modernist eğilimlerin 1980 sonrası edebiyatında da varlık gösterdiğini belirtmekte fayda vardır. Daha doğrusu modernist eğilimler, yavaş yavaş ve çoğu zaman da karışık bir şekilde postmodern eğilimlere evrilir. Kaynağını Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa ve Memduh Şevket gibi yazarlardan alan modernist duyarlılık 1980’ye doğru gelindiğinde varoluşçu karamsarlıkla birleşerek Oğuz Atay ve Yusuf Atılgan gibi yazarların elinde yeni bir boyut kazanmış durumdaydı. Doğal olarak II. Dünya Savaşı sonrasının ortaya çıkardığı bunalımın küresel bir dalga halinde yarattığı bu çöküntü, bu dekadans durumu, ister istemez karşıt ideolojik çıkışlar aramak durumunda kalmış; Türk yazarı da dünyanın bu atmosferinden etkilenmişti. 1980 dalgası ise ideolojik çıkışları bertaraf ederek serbest piyasa ekonomisine dayalı bir hayat biçimini de zorlamıştı. Teknolojiyle birlikte iletişimin gelişmesi ve genişlemesi, ülkeler arasındaki sınırların anlamsızlaşmaya başlaması; ekonomik ilişkilerin artması, ticaret hacminin genişlemesi, sanal ağların ortaya çıkması, bir dünya sistemini gündeme getirmiş; doğal olarak edebiyat hayatı da zenginleşmeye, çeşitlenmeye; daha hızlı etkilemeye ve etkilenmeye başlamıştı. Diğer bir anlamda Türk edebiyatı diğer yabancı edebiyatlarla daha hızlı bir iletişim geliştirmekle kalmamış; aynı zamanda kendi içinde de bir hareketlenme yaşamıştır.

1980 sonrasında hemen bütün türlerde bir ideolojiden kaçma durumu söz konusudur. Romanda modernist eğilimlerin 1980 sonrasında da devam etmesi gibi şiirde de özellikle II. Yeni’nin imgeci anlayışı, soyut dili yeniden ön plana çıkmaya başlar. Şüphesiz ki bunda Attila İlhan, Sezai Karakoç, İsmet Özel, Hilmi Yavuz gibi II. Yeni içinde veya o dönemde isim yapmış bazı şairlerin hala yaşıyor olmalarının etkisi bulunmak-

taydı. Ayrıca özel radyo ve televizyonların artması ve bunların kültür, sanat edebiyat programlarına yer vermeye başlamaları, gazetelerin edebiyat ekleri çıkarmaları; özellikle şiire görsel medya araçlarında da yer verme modası, edebiyatın hayata daha fazla girmeye başlamasına yol açmıştı. 1980 sonrasında ideolojik yaklaşımın kırılmasıyla çoğulcu bir anlayış edebiyat ortamlarında dikkat çeker. İmgeci anlayışın yanı sıra, toplumcu, modernist, gelenekçi, bireyci anlayışları aynı dergi çatısı altında görmek mümkün olmaya başlamıştır. Şüphesiz ki burada bütün dünyada esmeye başlayan serbestlik rüzgârları, sınırları artık dikkate almayan yeni bakış açıları, ötekini anlamaya çalışan postmodern yaklaşımların etkisi büyüktü. Bu itibarla, *Yazko Edebiyat*, *Broy*, *Milliyet Sanat*, *Gösteri*, *Sombahar*, *Türk Edebiyatı*, *Dergâh*, *Varlık*, *Şiir Atı* gibi dergilerde Haydar Ergülen, Tuğrul Tanyol, Murathan Mungan, Lâle Müldür, Sunay Akın, Küçük İskender, Birhan Keskin, İhsan Deniz, Ahmet Erhan, Metin Celâl, Necat Çavuş, Seyhan Erözçelik, Şavkar Altınel, Salih Bolat, Metin Cengiz, Ali Günvar, Adnan Özer, Hüseyin Atlansoy, Vural Bahadır Bayrıl, Arif Ay gibi isimler dikkat çekmeye başlar. Daha önce belirttiğimiz üzere ideolojik bakışın gerileyip salt edebi duyarlılığın ön plana çıktığı bu süreçte edebiyatın ve özellikle şiirin toplumla çok daha fazla iç içe geçtiği söylenebilir. Yine bu süreçte sanal ortamların moda yaratabilme ve takipçileri yönlendirebilme becerilerine bağlı olarak pek çok Türk yayınevi, harici diğer kitap satış organizasyonları, gazeteler, edebiyat dergileri, edebiyat grupları faaliyetlerine internet üzerinden devam ederler. Ayrıca tartışma grupları, bloglar, yazar ve okuyucuyu daha çabuk bir araya getirmeye başlarlar; hareketli bir sanat edebiyat hayatının ortaya çıkmasına katkı verirler.

Diğer taraftan küresel bir yönelim gibi görülen, yerel geleneksel modellere dönme eğilimi bu dönemde inanç sistemlerine dayalı bir duyarlılığın artmasıyla kendisini gösterir. Siyasal hayatın da gittikçe bu yönde değişme göstermesi Türkiye içindeki merkezin de dönüşmesine yol açar. Dolayısıyla 1980 sonrası Türk edebiyatında küresel etkileri, öncelikle bir

çeşit modernizm karşıtlığı olarak okuyabileceğimiz geleneksel modellere dönüşte ve tabii bunun yolunu açan postmodern uygulamalarda aramak lazımdır. Politik düzlemin ve özellikle Özal dönemi ve sonrası uygulamaların çoğulcu yaklaşımlarının sağladığı bir ortamda gelişen bu eğilimler, edebiyatta ve özellikle romanda ortaya çıkan postmodern temayüllerle küresel edebiyata eşlik etmeye başlar. Bu eşlik etme durumu, bütün dünya edebiyatlarında görülmeye başlanan “tarihe ve biyografiye yönelme”de ve özellikle de daha geniş çerçevede kadın meselesini ele almada dikkat çeker. Duygu Asena, Adalet Ağaoğlu, Leyla Erbil, Pınar Kür gibi yazarlar, bir anlamda dışa açılma, açık bir toplum olma döneminde, edebiyat eserleri vasıtasıyla Türk kadınının da bundan yeterli payı alması için çaba harcarlar.

Roman ve şiir kadar etkili olmamakla birlikte tiyatro türünde de hemen benzer içerikte eserler görmek mümkündür. Bir kısmı 1980 öncesinde adını duyurmuş olan tiyatro yazarları 1980 sonrasının oluşturduğu yeni havaya uygun tiyatro eserleri yazmışlardır. Recep Bilginer, Oktay Arayıcı, Turgut Özakman, Orhan Asena, Güngör Dilmen, Refik Erduran, Bilgesu Erenus gibi eskiler ve Mehmet Baydur, Ülkü Ayvaz, Behiç Ak, Murathan Mungan gibi yeniler, değişik teknik ve konularda 1980 sonrası edebiyatına katkı vermişlerdir. Ancak bu alanda küresel etkilenme daha ziyade tiyatro oyunlarının özel televizyonlar için yapılmaya başlamasıyla söz konusu olur. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de büyük medya kartellerinin ortaya çıkmasıyla her türlü sanat edebiyat ürünü, ekonomik meta haline getirilir ve doğal olarak tiyatro ve tiyatro oyuncusu da bundan etkilenir.

Küresel edebiyatın Türk edebiyatında etki göstermesinin önemli bir nedeni de 1980 sonrasında çeviri faaliyetlerinin oldukça hızlı bir şekilde artış göstermesidir. Hilmi Ziya Ülken’in *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* (Ülken, 1935) ve Akşit Göktürk’ün *Çeviri: Dillerin Dili* (Göktürk, 2011) isimli önemli çalışmaları çevirinin kültürel, sanatsal, edebi ve düşünsel atlamalardaki önemine örneklerle temas etmektedirler.

1980 sonrasında üniversitelerde yabancı dil ve edebiyat bölümlerinin yanı sıra, mütercim tercümanlık bölümlerinin sayıca artması da Türkiye’de çeviri faaliyetlerinin gelişmesine önemli katkı vermiştir. Diğer taraftan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından başlatılan ve bir çeviri yayım ve tanıtım destek programı olan TEDA projesi çerçevesinde 2005-2010 yılları arasında 711 Türkçe eseri diğer dillere çevirerek basan yayınevlerine maddi destek verilmiş; Türk edebiyatının küresel edebi sirkülasyon içerisinde yer almasına çalışılmıştır. Fakat hala Türkçeye çevrilen yabancı eser sayısı ile Türkçeden çevrilen eserler arasında sayıca ciddi bir fark bulunmaktadır.

Küresel edebiyatların bir başka önemli özelliği de başka etnik kökenlere ait yazarları kendi bünyesinde barındırmasıdır. Bugün Türk edebiyatının bu bakımdan oldukça zayıf olduğu görülür. Tabii ki bunda Türkiye’nin ve önemli metropollerinin yeterli seviyede birer sanat edebiyat kültür merkezi olamamaları ve daha da önemlisi ekonomik nedenler yatmaktadır. Bugün, Londra, Paris, Berlin, Los Angeles vb. gibi dünya şehirlerinde değişik etnik kökenlere sahip yazarlar yaşamakta ve eserlerini başta İngilizce olmak üzere, Fransızca ve Almanca gibi dillerde yine dünya okuyucusuna ulaştırabilmektedirler. Özellikle Almanya başta olmak üzere Avrupa’nın değişik ülkelerinde Türk kökenli yazarlar da bir kısmı Türkçe ve fakat çoğunluğu buldukları ülke dilleriyle edebiyat ürünleri vermektedirler. Bunların birçoğu Türk kültür ve yaşantısına ait öğeleri ve buldukları ülkelerde yaşadıkları sorunları işlemekle, bir nevi küresel edebiyata katkı da vermektedirler. Fakat asıl önemli bir nokta, Avrupa içinden Arap, İran coğrafyasına ve oradan Orta Asya’ya kadar uzanan bir kültür alanına etki edebilme imkanına sahip Türkçenin ve Türk edebiyatının henüz bu coğrafyalarda bir küresel etki yaratabilme kabiliyeti kazanamamış olmasıdır. 2006’da Orhan Pamuk’un Nobel Edebiyat Ödülü’nü alması, 2008’de Türkiye’nin Frankfurt Kitap Fuarı’nın konuk ülkesi olması, bütün dünyada Türk edebiyatına olan ilgiyi artırmıştır ancak bunların hiçbiri 1980 sonrası Türk edebiyatını küresel sirkülasyon içerisinde merkezde yer tutmasına şimdilik yetmemiştir.

Sonuç

Bugün küreselleşme daha çok, politik, ekonomik ve jeopolitik bir eğilim gibi ön plana çıkıyor olsa da bunlara bağlı olarak kültürel, sanatsal bir tarafının bulunması da kaçınılmazdır. Bir bakıma yeni teknolojik ürünlerin, tüketim malzemelerinin dayattığı bir yaşam biçimi, bir estetik algı, bir düşünce dalgası da bunlarla birlikte gelmektedir. Kültür ve edebiyat bağlamında düşünüldüğünde dünya çapında büyük medya kartellerinin ortaya çıkması, kültür, sanat ve edebiyat ürünlerini metalaştırmış ve küresel bir pazar malzemesine dönüştürmüştür. Diğer taraftan savaşlar, kıtlıklar ve daha iyi bir hayat arama gibi nedenlerle ortaya çıkan göç olgusu, çok uluslu, çok dilli yazarları; başta İngilizce olmak üzere, Fransızca, Almanca gibi dillerin revaçta diller olması da yeni bir okur kitlesini oluşturmuştur. Bir bütün olarak bakıldığında bugün artık açık bir şekilde küresel ekonominin, küresel siyasetin, küresel gelişkin sanal ağların bir malzemesi olarak küresel edebiyattan bahsedebilmekteyiz.

Konuya Türk edebiyatı açısından baktığımızda, esasen Tanzimat edebiyatından itibaren görüle gelen yenileşmelerin aynı zamanda bir nevi küreselleşme olarak da okunması mümkün görünmektedir. 1900'lerde başlayan modernist eğilimlerin veya 1980'lerde ağırlık kazanan postmodern yönelimlerin güzel örneklerine Türk edebiyatında da rastlamaktayız. Fakat bugün Türkçenin yayılmış bulunduğu hinterlant ve Türkiye'nin etki alanı düşünüldüğünde her ne kadar küresel edebi yönelimler, edebi formlar, konular ve temler bakımından Türk edebiyatı bunlarla eşlikçi bir eğilim gösteriyor gibi olsa da İngiliz, Amerikan, Fransız, İspanyol, Alman ve Rus edebiyatlarının göstermiş olduğu, kendi anavatanının dışında etki yaratabilme ve bir edebiyat diasporasına sahip olabilme noktasında ciddi eksiklikleri bulunmaktadır.

Kaynaklar

- Brennan, T.(2006). “From Development to Globalization: Postcolonial Studies and Globalization Theory”, *The Cambridge Companion to Postcolonial Literary Studies*, (Ed: Neil Lazarus), Cambridge University Pres.
- Featherstone, M., Lash S., Robertson, R.(1995). *Global Modernities*, Sage Publication, London, New Delhi.
- Giddens, A.(1990). *The Consequences of Modernity*, Polity Pres. UK.
- Göktürk, A. (2011). *Çeviri: Dillerin Dili*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
- Gupta, S.(2009). *Globalization and Literature*, Polity Pres, UK.
- Hirst, P., Thomson, G., Bromley, S.(2009). *Globalization In Question: The International Economy And The Possibilities Of Governance*, Cambridge, UK.
- israel, N.(2004). “Globalization and Contemporary Literature”, *Literature Compass*1, 20C 104.
- Lang, M.(2006). “Globalization and It’s History”, *Journal of Modern History*, vol.78, no:4.
- Peckham, R.(2016). “Globalization”, *Epidemics in Modern Asia*, Cambridge University Pres., UK.
- Sartorius, N.(2010). “Globalization”, *Professionalism in Mental Healthcare: Experts, Expertise and Expectations* , (editör: Dinesh Bhugra) Cambridge University Pres., UK.
- Sturm-Trigonakis, E.(2014). “Contemporary German-Based Hybrid Texts as A New World Literature”, *German Literature as World Literature* (Hazırlayan: Thomas O. Beebee), Bloomsburys, New York, London, New Delhi, Sydney.
- Ülken, H. Z. (1935). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, Vakit Matbaası.